

מבוא

בעבודה זו ברצוני לנתח את דמותו של הפקיד הפטרבורגי בסיפור "האדרת" לגוגול לעומת הפקיד הפטרבורגי ברומן "אנשים עלובים" מאת דוסטויבסקי.

הסיפור "האדרת" ראה אור בשנת 1842 והוא מגולל את סיפורו של אקאקי אקאקייביץ' בשמאצ'קין, פקיד ממשלה, מעתיק מכתבים זוטר, יועץ טיטולארי שכל מהותו בחלקו הראשון של הסיפור נעוצה בעבודת ההעתקה שהוא מבצע בה הוא משקיע את כל כולו, ואליה הוא מתמסר- ומלבדה אין לו דבר בעולם והוא אינו נותן את דעתו על כל המתרחש מסביב לו. אקאקי, זוכה ליחס משפיל ומזלזל מן הסובבים אותו בשל מעמדו הנמוך ואופיו המשונה הנוטה להסתגרות, ואף מן המספר עצמו- אשר גם הוא משמיץ את דמותו העלובה של אקאקי ואת אורחותיו באמירות הומוריסטיות וביקורתיות מלאות אירוניה. בקרב הפקיד העלוב, קטן הקומה, הקרח, העילג בשפתו, מתרחש שינוי כאשר נוכח הקור הפטרבורגי הוא מתוודע לכך שאין מנוס מכך שעליו לרכוש אדרת חדשה. כתוצאה מ"זעזוע" זה בעולמו, ממיר אקאקי את האובססיה שלו באשר למלאכת ההעתקה אל האדרת, חוסך ימים ולילות ומשקיע את כל מהותו בצבירת כסף מספיק לרכישת אדרת חדשה. כאשר הוא אכן מצליח בסופו של דבר לרכוש את האדרת, נראה לפתע שאדרת זו אכן עשויה להוביל לשינוי בעולמו הצר והמסוגר של הפקיד האפרורי- לראשונה מזה שנים רבות הוא יוצא מביתו בשעות הערב, מתרועע בחברת פקידים אחרים במסיבה עד לשעות הקטנות של הלילה, חש מאושר ואף מרגיש צורך להמיר את הליכו האיטית והאפרורית בריצה מהירה ומלאה לאט. ואולם, אשליה זו נקטעת כאשר עוד באותו הערב נשדדת מאקאקי בשמאצ'קין אדרתו החדשה, הוא שב להיות שולי ובלתי נראה בחברה ואל מול הבירוקרטיה ואטימותם של הגנרלים הוא מבין שלא יזכה להשיב את אדרתו, הדבר מוביל אותו אל החולי ולבסוף אל המוות. ואולם, לא בכך מסתיים הסיפור של גוגול, ולסיפור הריאליסטי האפרורי מתוסף סוף פנטסטי וסימבולי בו רוחו של הפקיד הפטרבורגי האפרורי פוקדת בלילות את רחובות העיר, משילה מעל העוברים ושבים את אדרותיהם ונוקמת את נקמתה, היא אף נוקמת באופן אישי בגנרל אטום עליו שנזף בו באקאקי בעודו בחיים, וכמו השודדים, נראה שמתהלכת ברחובות העיר מאובזרת באגרוף חשוף ובשפם. באשר למשמעותו של סיפור "האדרת", סיפור זה מכיל ביקורת רבה על עולם הגינונים הריקים של החברה הפטרבורגית בה האדם נתפש על מעמדו ומעמדו נקבע על פי לבושו ותפקידו. אקאקי אשר מזהה את עצמו תחילה עם עבודתו כפקיד בלבד, ממשיך ומזהה את עצמו באמצעות האדרת שלו, סמל סטטוס, וכשזו נלקחת ממנו- גורל האדם למות בחברה התולה את חייו של אדם ואת מהותו באדרת שלו. אף כי אקאקי לא היה אדם שנתן את דעתו למה שחושבת עליו החברה, בסופו של דבר החברה הכריעה אותו ונקמתו בחברה זו מובעת

במישור הפנטסטי היוצר "צדק פואטי" בו האדם העלוב חושף את נפשותיהם של העוברים ושבים שהתעלמו מקיומו מבעד ל"מסכה" אותה הם עוטים, מבעד לאדרתם, וכפי שהחברה התנהגה אליו בבירונות ובאטימות כך גם הוא נוהג בה.

הרומן "אנשים עלובים" הרומן הראשון של דוסטויבסקי, יצא לאור כארבע שנים לאחר "האדרת" של גוגול, בשנת 1846. רומן מכתבים זה מתאר את התכתבותם של מקאר דבושקין בן ה 47 וורנקה, נערה יתומה וענייה בת 17, קרובת משפחה של מקאר. מקאר דבושקין, מזכיר רבות את אקאקי בשמאצ'קין של גוגול- גם הוא כמוהו פקיד מעתיק מכתבים, יועץ טיטואלרי שממצה את כל ימיו ולילותיו בעבודת ההעתקה ולוקח אותה גם הביתה לשם העתקה לאור הנר. גם הוא כמוהו, עני וחסר כל, זוכה לזלזול מצד עמיתיו לעבודה המכנים אותו "עכברוש", לשניהם מראה מעורר חמלה של שיער מדובלל וקטנות קומה ושניהם מסתגרים בביתם ואינם נוהגים להתערות באירועים חברתיים שונים ונהנים מקיומם הפרטי והצר. יחד עם זאת, ההבדל הרב בין אקאקי בשמאצ'קין למקאר דבושקין נעוץ במהות העלילה של היצירות שונות- רומן המכתבים של דוסטויבסקי מכיל בתוכו סיפור אהבה ספק רומנטי ספק אבהי בין מקאר לורניקה, כאשר מחשבותיו, רגשותיו ועמדותיו של מקאר ממלאים את דפי הרומן בצורת המכתבים שהוא כותב לאהובתו הצעירה. באופן זה, בניגוד ל"האדרת" חשף בפני הקורא עולמו הפנימי של הפקיד הפטרבורגי- שבמקרה זה אינו רק מעתיק מילים אלא יוצר מילים משל עצמו מאפשר התוודעות לנפש הפנימית שלו שהיא מתגלה כהרבה מעבר לחזות המתמחה באדרת או במגפיים. בעבודה זו ברצוני דון בדמיון ובשוני בין שני פקידים אלה ובמשמעויות העולות מהשוואה זו באשר לתפישת האדם הגוגולאית לעומת זו של דוסטויבסקי.